

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВА ПІДСИСТЕМА БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

ЛУГОВА В. М.

кандидат економічних наук

ГОЛУБЕВА Т. В.

кандидат економічних наук

Харків

В умовах загострення фінансової кризи, яка охопила більшість країн світу, питання побудови ефективної системи безпеки вітчизняних підприємств стають все більш актуальними. Відомо, що від того, наскільки стійкою є система безпеки підприємства до внутрішніх і зовнішніх загроз, залежить його адаптація до нових умов та, відповідно, успішне функціонування у майбутньому. Саме тому проблеми розробки і практичного впровадження системи управління безпекою підприємств вимагають негайного вирішення.

Аналіз наукових публікацій [1 – 16], авторефератів дисертацій [17 – 19] свідчить про те, що різним аспектам безпеки підприємства сьогодні приділяється достатньо уваги. Значну кількість досліджень присвячено питанням саме економічної безпеки підприємства [1, 2, 4, 5, 7 – 10, 12 – 14, 16, 17], яку автори розглядають як основне підґрунтя для створення системи безпеки підприємства у цілому. Але при цьому поза увагою фахівців залишається той факт, що від якості взаємодії персоналу на підприємстві, рівня довіри між керівниками та підлеглими, захищеності життєво важливих потреб, інтересів працівників та ін. залежить результативність функціонування інших підсистем безпеки підприємств, зокрема економічної. Тому для ефективного управління соціально-економічними процесами на підприємстві необхідний, у першу чергу, науковий пошук механізмів формування соціальної безпеки на підприємстві. Актуальність цієї проблеми вимагає активізації наукових досліджень соціальної безпеки підприємства, визначення способів управління нею.

Метою статті є уточнення сутності поняття «соціальна безпека підприємства», визначення її місця в системі безпеки підприємства.

На сьогоднішній день проблеми соціальної безпеки розглядається переважно на державному рівні [1, 3, 11, 15, 19]. Це пов'язано з тим, що високий рівень соціальної безпеки входить у систему першочергових пріоритетів країн, що вирішують різні завдання еконо-

мічного розвитку й функціонування. У своїй основі цей процес має об'єктивні тенденції, зумовлені всім ходом суспільного розвитку протягом ХХ ст. і підпорядковані еволюції людини як кінцевої мети будь-якої соціально-економічної активності. Реалії соціально-економічного життя людства свідчать про те, що на рубежі ХХІ ст. почалися стрімкі якісні перетворення в суспільних взаєминах, пов'язані з усвідомленням нової домінанти поступу – розвитку людини, особистості з усім багатством її здібностей і потреб. Завдяки такому підходу в концептуальному плані на зміну людині економічній приходить людина соціальна. Отже, соціальний поступ – це не тільки передумова, а й ключове завдання щодо забезпечення високих параметрів безпеки [20]. Законом України «Про основи національної безпеки України» визнано пріоритетним напрямом розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення [21].

На державному рівні соціальну безпеку визначають як стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз [3, с. 97]. Також соціальну безпеку розглядають як стан і можливості реалізації соціальних інтересів особистості, суспільства та держави, рівень їх захищеності від загроз і небезпек руйнування та розвитку людського потенціалу [10]. На думку колективу авторів [20], соціальна безпека – це надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів.

Що стосується мікрорівня, то серед вчених спостерігається деяка розбіжність думок щодо сутності поняття «соціальна безпека». Так, ряд фахівців, таких як Б. Купчак [8], С. Омельчук [12] розглядають соціальну безпеку як невід'ємну частину економічної безпеки підприємства. При цьому соціальна безпека підприємства полягає у забезпеченні працівникам належного рівня доходів (прожиткового мінімуму, відповідність заробітної плати кваліфікації працівників, системи мотивації й оплати праці за кінцевими результатами роботи), а також прийнятних умов праці та відпочинку [8, с. 344; 12, с. 208]. Не заперечуючи вищевказаного, відзначимо, що такий погляд на сутність соціальної безпеки підприємства є вузьким, оскільки не враховує рівень соціальної взаємодії між працівниками у колективі та керівництвом.

Інші фахівці, такі як [4, 6] розглядають соціальну безпеку як окрему підсистему загальної безпеки підприємства, але при цьому не надають їй конкретної характеристики та не зосереджують увагу на її місці та значенні для успішного функціонування підприємства в цілому.

На наш погляд, соціальну безпеку підприємства слід розглядати з точки зору двох аспектів. По-перше, вона дійсно пов'язана із забезпеченням належного рівня плати праці персоналу підприємства, який дозволяє задовольняти їх матеріальні та духовні потреби. Через низький рівень доходів підприємство ризикує втратити найбільш мобільну частину свого інтелектуального капіталу – освічених працівників, здатних розробляти інноваційні винаходи, генерувати нові ідеї та ін. Але, разом з тим, соціальна безпека передбачає задоволення соціальних потреб персоналу, до яких можна віднести такі: можливість використання знань, вмінь і навичок; підвищення кваліфікації, отримання освіти, перепідготовка; створення безпечних умов праці; забезпечення впевненості у майбутньому, гарантії зайнятості, стабільності; можливість кар'єрного росту; забезпечення участі в управлінні; покращення відносин з керівництвом, з колегами, з підлеглими; можливість для самореалізації та творчості. Таким чином, можна стверджувати, що соціальну безпеку доцільно розглядати як створення системи взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства, що забезпечується задоволенням матеріальних та нематеріальних потреб працівників та реалізацією інтересів підприємства.

Тобто соціальна безпека тісно пов'язана з іншими системами безпеки підприємства (рис. 1).

Так, соціальна безпека слугує фундаментом для кадрової безпеки, яку фахівці розглядають як збереження й розвиток інтелектуального капіталу підприємства [12, с. 209] та як кадрову забезпеченість підприємства [5]. Зі свого боку, кадрова безпека тісно пов'язана з іншими підсистемами, такими як інтелектуальна, інноваційна, інформаційна та правова безпека. Інтелектуальна або інтелектуально-кадрова безпека забезпечується професіоналізмом, інтелектом, здібностями, складом, рівнем та ефективністю використання кадрового потенціалу [8]. Інноваційну безпеку розглядають як спроможність підприємства функціонувати на якісно новому рівні [5], тобто розробляти та впроваджувати інноваційні винаходи в свою діяльність.

Що стосується інформаційної безпеки, то існує деяка розбіжність у поглядах фахівців щодо її сутності. Так, наприклад, колектив авторів [5] вважає, що інфор-

маційна безпека відповідає за точність та несуперечність інформації при ухваленні управлінських рішень. Але, у той же час, у літературі існує думка, що інформаційна безпека підприємства пов'язана зі збереженням важливої інформації, запобіганням розкриття комерційної таємниці та ін. Виходячи з вищевказаного, інформаційну безпеку підприємства слід розглядати як спроможність підприємства забезпечувати прийняття управлінських рішень на якісній інформаційній основі та створювати умови для її безпечного обігу на підприємстві. Правову безпеку підприємства фахівці [4, 8, 12] розглядають як забезпечення функціонування підприємства в межах діючого законодавства. Таким чином, ця підсистема безпеки є логічним продовженням інформаційної безпеки підприємства.

Отже, на основі розглянутих складових безпеки підприємства, чітко простежується залежність результативності діяльності підприємства від того, наскільки побудована система відносин між працівниками в колективі, між керівництвом та трудовим колективом задовольняє потреби та інтереси всіх учасників цих відносин. Відсутність ефективної соціальної безпеки на підприємстві веде до руйнування кадрової, та відповідно, всіх інших підсистем безпеки підприємства. Без неї неможливо говорити про укріплення фінансової безпеки (фінансову забезпеченість підприємства [5]) та економічної безпеки в цілому (тобто стан захищеності діяльності підприємства від всіх видів загроз, як зовнішніх, так і внутрішніх [4, с. 72]).

Система соціальної безпеки на підприємстві поєднує такі структурні елементи як соціальні інтереси, соціальні загрози та чинники, що їх обумовлюють. Рівень задоволення соціальних інтересів підприємства обумовлюється задоволенням соціальних потреб персоналу. Соціальні загрози – це чинники, які руйнують людський потенціал підприємства та перешкоджають його розвитку.

Стосовно цієї підсистеми безпеки слід говорити про соціальні загрози на рівні особистості (низький рівень задоволення потреб працівників), на рівні колективу (низька якість взаємовідносин із колегами і керівництвом), на рівні підприємства (відсутність соціальної відповідальності бізнесу і партнерства, низький рівень досягнення цілей підприємства).

Основні соціальні інтереси та загрози безпеці підприємства та працівників наведено в *табл. 1*.

Рис. 1. Взаємозв'язок підсистем безпеки підприємства

Основні соціальні інтереси підприємства та працівника

Соціальні інтереси	Соціальні загрози
<i>Підприємство</i>	
Забезпечення персоналом належної освіти, кваліфікації; підвищення рівня кваліфікації працівників	Відсутність персоналу належної освіти, кваліфікації
Формування команди компетентних фахівців	Індивідуалізм, конфлікти, відсутність обміну досвідом, науковими здобутками
Підвищення рівня управлінської культури	Застосування застарілих методів управління, домінування покарань та адміністративного впливу на поведінку підлеглих
Покращення соціально-психологічного клімату у колективі; покращення взаємовідносин підлеглих та керівництва	Конфлікти між підлеглими та керівництвом, між членами колективу, відсутність ціннісної єдності
Забезпечення стабільності колективу, лояльності персоналу	Значна плинність кадрів, витік цінної інформації та зниження інтелектуального капіталу
<i>Працівник</i>	
Можливість використання знань, вмінь та навичок	Недовикористання потенціалу працівника, яке призводить до втрати знань, вмінь та навичок
Можливість підвищувати кваліфікацію, отримати освіту, перепідготовку	Відсутність системи підвищення кваліфікації і перепідготовки персоналу
Забезпечення впевненості у майбутньому, гарантії зайнятості, стабільності	Страх перед безробіттям, невпевненість у завтрашньому дні
Можливість кар'єрного зростання	Відсутність планування кар'єри на підприємстві
Забезпечення участі в управлінні	Централізоване прийняття рішень
Покращення відносин з керівництвом, з колегами, з підлеглими	Конфлікти між підлеглими та керівництвом, між членами колективу, відсутність ціннісної єдності
Можливість для самореалізації та творчості	Відсутність творчих завдань, пригнічення ініціативи, невідповідність змісту роботи потребам у самореалізації

Головною опорою управління соціальною безпекою на підприємстві є людина. Стабільність колективу підприємства, стійкі конкурентні переваги підприємства на ринку забезпечують, перш за все, його працівники. Однак у той же час персонал може стати і джерелом загроз соціальній безпеці, а відповідно і іншим підсистемам безпеки підприємства. Тому керівництво підприємства повинно вживати заходи щодо розвитку людського потенціалу підприємства, задоволення потреб та інтересів персоналу, забезпечуючи соціальну безпеку підприємства.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на визначення методичних засад щодо оцінювання рівня розвитку соціальної безпеки підприємства, а також пошук ефективних інструментів управління соціальною безпекою, серед яких центральне місце посідають соціальне партнерство та соціальна відповідальність бізнесу. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендасюк О. О. Соціальні аспекти економічної безпеки України / О. О. Бендасюк // Регіональна економіка. – № 3. – 2007. – С. 70 – 78.
2. Глобалізація і безпека розвитку: [монографія] / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки / В. А. Гошовська // Стратегічна панорама. – 2003. – № 2. – С. 94 – 99.
4. Дикань В. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності

банкрутства підприємств: монографія / В. Л., Дикань, І. Л. Назаренко. – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – 142 с.

5. Економічна безпека корпоративного підприємства: [навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.] / Коваленко М. А., Нагорна І. І., Радванська Н. В.; під заг. ред. д. е. н., проф. М. А. Коваленка. – Херсон: Олді-плюс, 2009. – 404 с.

6. Капітула С. В. Удосконалення класифікації і структури безпеки підприємства / С. В. Капітула, В. М. Якубець, С. І. Шевченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11. – С. 137 – 141.

7. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

8. Купчак Б. Ф. Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. екон. – 2010. – Вип. 2. – С. 334 – 346.

9. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та ін.; За ред. Геєця В. М.: Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

10. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення [монографія] / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2006. – 407 с.

11. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О. Ф. Новікова. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 459 с.

12. Омельчук С. С. Визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства» та його складових // Вісник Хмельницьк. нац. ун-ту. Екон. науки. – 2008. – Т. 1, № 6. – С. 206 – 210.

13. Полякова Е. І. Управління посиленням економічної безпеки підприємства за функціональною складовою – соціальний потенціал / Е. І. Полякова // Наукові праці ДонНТУ.– 2008.– № 33.– С. 192 – 197.

14. Пономаренко В. С. Концептуальні основи економічної безпеки. Монографія / В. С. Пономаренко, С. В. Кавун.– Харків: Вид. ХНЕУ, 2008.– 256 с.

15. Поснова Т. В. Соціальна безпека населення та соціальна відповідальність держави / Т. В. Поснова // Економіка: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць. Випуск 206: [В 4 т.] Том IV.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2005.– С. 965 – 970.

16. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько.– К.: НІСД, 1997.– 144 с.

17. Дарнопих Г. Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Г. Ю. Дарнопих.– Харків, 1999.– 22 с.

18. Кравчук П. Я. Формування системи корпоративної безпеки підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / П. Я. Кравчук.– Тернопіль, 2006.– 22 с.

19. Снігова О. Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економіки» / О. Ю. Снігова.– Донецьк, 2006.– 24 с.

20. Соціальна економіка. Навч. посіб. / Кол. авт. О. О. Бєляєв, М. І. Діба, В. І. Кириленко та ін.– К.: ХНЕУ, 2005.– 196 с.

21. Закон України «Про основи національної безпеки України» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351 (із змінами, внесеними згідно із Законами № 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 14, ст.116 N 2411-VI від 01.07.2010, ВВР, 2010, № 40, ст.527).